

ristima da posvete više pažnje istraživanju naših zanimljivih i dinamičnih pokladnih običaja koji su još uvijek premalo istraženi.

Velik broj referata (65) pokazuje da pri njihovom prihvaćanju za kongres nije postojao dovoljno oštar znanstveni kriterij. Neki referati u težnji za iznošenjem suviše uopćene sinteze zanemarili su isticanje osnovnog problema ili ga nisu gotovo ni postavili. Tendencija da se daje sinteza a izbjegava iznošenje grade nije uvijek opravdana, jer u mnogo slučajeva upravo nova grada daje mogućnost za postavljanje i analiziranje novog problema. S tehničke strane ova knjiga ima priličan broj manjkavosti, a nažalost i previše štamparskih grešaka, osobito pri citiranju pojedinih autora i djela, netačnih tumačenja pojedinih fotografija (str. 394 i 398) itd. Pozitivno je što je uz referate štampana i diskusija, ali je pitanje da li je opravdano donositi sve pa i nebitne pojedinosti, a uz to na mnogim mjestima umjesto korisne diskusije, niz tačkica ili nerazumljivih riječi.

Josip Miličević

FRIDO MĚTŠK, BESTANDSVERZEICHNIS DES SORBISCHEN KULTUR-ARCHIVS IN BAUTZEN, Teil I. Das Restarchiv der Maćica Serbska (Spisy Instituta za serbski ludospyt 20). Bautzen (Budyšin) 1963.

Autor ove knjige rukovodilac je »Serbskoga kulturnog arhiva« u Budyšinu i jedan od najistaknutijih znanstvenih radnika među lužičkim Srbima. Među njegovim djelima ističu se ova: Korčmar Hawelka prećivo magistratel (Budyšin 1956) u kojem je na popularno-znanstveni način opisao politički život u malograđanskoj sredini Hoyerswerde u prvoj pol. XIX stoljeća.

U daljnjem svom djelu »Naša redna bajkojta domownja« (Naša lijepa domovina, bogata pričama, 1955) objavio je narodne priče koje su pobudile živ interes, napose lužičkosrpske omladine.

Najznatnije mu je djelo »Chrestomatija dolnoserbškogo pismowstwa« (sv. I 1956, sv. II 1957). Prvi svezak daje izbor iz donjosrpske književnosti od najstarijih vremena do vremena narodnog preporoda, a drugi iz književnog stvaralaštva od vremena njemačkog imperijalizma do 1945.

Dr Frido Mětšk boravio je 1961. i među Gradišćanskim Hrvatima koji su ga bratski dočekali. Studirao je jezik, narodne pjesme i običaje u hrvatskim selima Gradišća (Burgenlanda).

Pučka naklada Domowina u Budyšinu (Bautzen) izdala je potkraj 1963. prvi dio Mětškova djela na njemačkom jeziku »Katalog srpskoga kulturnog arhiva. Ostatak arhiva Matice Srpske (Maćica Serbska)« (str. 132+20 tabela slika, portreta i faksimila rukopisa). Prema podacima, koje je pregledno iznio dr Mětšk, može čovjek sebi predočiti koje su dokumente i spomenike, knjige i arhivalije uništili nacisti za vrijeme svoje vladavine. Nadalje interesant može saznati što je taj Arhiv sadržavao prije dolaska nacista na vlast i napokon može saznati što se sve sačuvalo od toga nekoć bogatoga arhiva. Arhiv je sadržavao i brižno čuvao ne samo jedinstveni materijal za sorbistiku u najširem smislu te riječi nego i vrijedno gradivo za slaviste, osobito za bohemište i poloniste. Kako se čini, uništeno je 85% od bivše raznovrsne dokumentacije. Bez traga je nestala ostavština kulturnih lužičkosrpskih radnika: H. Zejlera, J. Kućanka, J. Waltara, a od ostavštine A. Smolera, M. Hornika i J. Barta-Čišinskoga sačuvan je tek neznatan dio. Donjolužički arhiv Matice srpske u Chotebuskoj gimnaziji žrtva je nacističkog uništavanja lužičkosrpske kulture.

Poslije predgovora i uvoda autor je dao pregled ostataka arhiva prema strukama i prema prezimenima lužičkosrpskih kulturnih radnika. Na kraju je dodao registar (lični, geografski u njemačkom i lužičkosrpskom jeziku).

Mětškova knjiga izašla je u seriji izdanja Instituta za srpski folklor (ludospyt) koji djeluje u okviru Njemačke akademije znanosti u Berlinu. Djelo je korisno ne samo za sorbiste nego i za slaviste međunarodnog svijeta.

U arhivu se sada čuva materijal o radu sokolskog sleta u Beogradu iz 1929/1930, a iz Zagreba se čuvaju pisma Velimira Gaja, upućena dru Pfulu (1872). (Gaj se bavio lužičko-srpskom kulturom; u knjizi piše na tri mjesta Gajc mjesto Gaj.)

U Zagrebu djeluje društvo prijatelja Lužičkih Srba od 1928. Predsjednik je toga društva od osnutka do danas prof. inž. Pavao Jušić, a tajnik je kompozitor dr Josip Andrić. U tom društvu čuvaju se dokumenti o vezama između zagrebačkih kulturnih radnika i Lužičkih Srba, pa bi to društvo moglo poslati Matici srpskoj barem fotokopije važnije epistolografije i dokumentacije.

Jugoslavenske folkloriste zanimat će katalog u poglavljima u kojima je riječ o etnologiji, a ta su poglavlja: Zbirke lužičkosrpske narodne i umjetničke lirike iz doba romantizma (pogl. XI), Srpska društva (tu su i pjevačka), Časopis Lužica i korespondencija lužičkosrpskih etnologa.

Ivan Esih

BORIS ZDERCIUC, LE TAPIS DU MARAMUREȘ, Roumanie. Bucarest, Meridiane, 1963.

Poslijeratna rumunjska istraživanja na polju etnografije i narodne umjetnosti obuhvatila su sve teritorije te zemlje vrednujući ono što je pod starim režimom ostalo zanemareno. U takvo jedno neistraženo područje ide i planinska regija Maramures smještena u zapadnom dijelu Rumunjske, a čija kultura potječe još iz davne prošlosti.

Dobro očuvan kulturni inventar ove pokrajine od naučnog je interesa za kategorije najrazličitijih istraživača - historičara, geografa, lingvisti, etnografa i folklorista, pa ipak se razmjerno mali broj učenjaka bavio problemima etnografije i narodne umjetnosti.

Od brojnih oblika narodne umjetnosti autor ove publikacije izabrao je čilime koji svojom ornamentalnom kompozicijom, tehnikom i kromatskom ljestvicom zaslužuju punu pažnju.

U području Maramureș autor uglavnom razlikuje dvije vrste čilima: »toluri« - čilimi u punom smislu riječi i »cergi« jedna vrsta prostirke za postelju. Veličina jedne i druge vrste iznosi cca. 1 1/2 m te je to uvijek rad samo jedne tkalje. Ove čilime prate i dvije osnovne tehnike: »rešet« koja je starija i preciznija, i tehnika »kopčanja« koja je novija i manje precizna. Uz ove dvije vrste autor spominje i treći tip čilima »ruda«, koji je primarno služio kao pokrivalo za postelju, a kasnije i kao zidni čilim. U dimenzijama čilimi ruda ili su vrlo kratki ili vrlo dugi, no u obadviije varijante sačuvali su svoju strukturu nepromijenjenu. Ruda je najrasprostranjeniji čilim u domovima pokrajine Maramureș, pa je u sociološkom smislu kriterij po kome se ocjenjuje materijalno stanje pojedinih porodica. Nekada su imućnije kuće davale i do 36 komada ovih čilima nevjestama u miraz.

Ornamentalni motivi koji se na ovim čilimima javljaju porijekla su geometrijskog, vegetabilnog, zoomorfnog i antropomorfnog, no vrijednost njihove ukupne slike nije toliko u primjeni pojedinih elemenata, koliko u ornamentalnoj kompoziciji u kojoj se zajedno pojavljuju najapstraktniji geometrijski motivi s figuralnim kompozicijama na bordurama čilima. Upravo te rubne figuralne scene uvijek nove i neponovljene izdvajaju čilime pokrajine Maramureș iz ostalog inventara rumunjskog tradicionalnog tekstila.

Ovom publikacijom Boris Zderciuc dao je vrijedan prilog proučavanju tekstilnih tehnika rumunjskih čilima i njihove likovne kvalitete.

Sanja M. Lazarević

ARTA POPULARĂ DIN VALEA JIULUI (REGIUNEA HUNEDOARA). NICOLAE DUNĂRE (redactor responsabil). Academia Republicii Populare Romine, Filiala Cluj, 1963.

Ekipe stručnjaka etnografa vršile su u razdoblju od 1949—1956. naučna ispitivanja u području Doline Jiu u Maloj Vlaškoj. Rezultati tih ispitivanja objavljeni su u kvalitetnoj i opsežnoj publikaciji »Narodna umjetnost Doline Jiului«. Materijal je podijeljen prema problemima i ispitivanim fenomenima s uvodom koji objašnjava program, metodu i ciljeve ove naučne akcije.

U krug ispitivanih problema ušla su zanimanja stanovništva, od tradicionalnih vještina i zanata do suvremene produkcije s osobitim akcentom na proces preobrazanja folklornog stvaranja u socijalističku kooperaciju. Taj registar zanimanja popraćen je i upotpunjen golemim inventarom predmeta, instrumenata i utenzilija svakodnevnih upotrebe. Drugi ispitivani problem tretira konstrukcije i način gradnje nastambi i ostalih objekata tradicionalne ruralne arhitekture sve do praga današnjice. Posebni odjeli posvećeni su razvoju narodne keramike, teksturi (tkanju i vezu), osnovnim tipovima muškog i ženskoga folklornog kostima, osobito košulja, te ornamentu i uopće likovnom izrazu koji se je kroz duga stoljeća kristalizirao u ovoj etnografskoj regiji. Na kraju zaključak koji kaže da su se sadržaj i oblik u manifestacijama narodne umjetnosti zasnivali na promjenama uvjeta materijalnog života stanovništva.

Najznačajniji naučni rezultati objavljeni u ovoj publikaciji mogli bi se svrstati u tri osnovne skupine: 1. vrijeme javljanja određenog tipa nastambe; 2. razvoj osnovnih tipova muške i ženske košulje; 3. vrijeme javljanja dviju važnih dekorativnih tehnika.

Nastambe s okućnicom, učvršćene ogradom, odavno su se javile u planinskim krajevima Rumunjske u proučavanom području Doline Jiu, u području Oltenije, u istočnom Banatu, sjevernoj Moldaviji i u još nekim planinskim dijelovima Rumunjske. Za komparaciju autori navode da se slični tip nastambe javlja i u susjednoj Jugoslaviji, kao i u još nekim drugim planinskim krajevima Evrope. Proučavanje narodne nošnje u Dolini Jiu te komparacija s narodnom nošnjom Transilvanije i još nekih dijelova Rumunjske omogućili su autorima ove publikacije definiciju i utvrđivanje tipologije muške i ženske košulje. U postupku definiranja istraživači su smatrali da su morfološki elementi bitniji od ornamenta na košulji. Prema toj tipologiji utvrđeno je sedam osnovnih tipova košulje autohtonoga rumunjskog stanovništva. Posebna pažnja poklonjena je klasifikaciji narodnog ornamenta, ne toliko formalnom crtežu, koliko njegovoj umjetničkoj slici, idejnoj i stvaralačkoj suštini. Poliformnost narodnog ornamenta u komparaciji s većinom susjednih etnografskih zona, omogućila je istraživačima svrstavanje ornamenata na osnovu dva kriterija: 1. tematski sadržaj; 2. oblik ornamenta, odnosno tip stilizacije.

Na osnovu toga autori su izveli tri kategorije: a) apstraktni ornamentalni motivi; b) ornamentalni motivi konkretnoga, realističnog porijekla; c) simbolički ornamentalni motivi.

Spomenuti proučavani problemi svojom naučnom organizacijom, stručnim aparatom i likovnim priložima crteža i ilustracija u crno-bijeloj i kolor-tehnici, stavljaju ovu publikaciju u red najreprezentativnijih iz oblasti etnografije i narodne umjetnosti

Sanja M. Lazarević

T. BĂNĂTEANU AND M. FOCȘA, THE ORNAMENT IN THE RUMANIAN FOLK ART. Bucharest, Meridiane, 1963.

Čovjek je oduvijek i posvuda uljepšavao svoj dom, predmete svakodnevne, a napose odjeću, u noseći u tu radnju bezbrojne varijante ornamentalnih elemenata.

Na osnovu pradavnog supstrata koji se provlačio kroz historiju, u kontinuitetu jedne etničke cjeline, rumunjski je narod stvorio kroz vjekove narodnu umjetnost specifične ornamentike koja se postepeno bogatila prirodnim procesom razvitka, unutarnjim diferencijacijama i međusobnim kontaktom s narodnim umjetnostima drugih naroda. Ovim riječima uvoda dva rumunjska autora Bănăteanu i Focșa, prikazali su osnovne tipove ornamenata u rumunjskoj narodnoj umjetnosti koji se više ili manje u kontinuitetu javljaju.

Od brojnih vrsta i podvrsta ornamenata autori su izdvojili 12 osnovnih tipova koji se, uglavnom nezamućeni kombinatoričkim mogućnostima, javljaju u određenim oblicima i na više manje određenim predmetima i njihovim fakturama. To su ovi tipovi:

1. *Linearni ornamenat*: u svom jednostavnom dekorativnom toku zadržao se na ranoj keramici, ili se je urezivao na rustičnom namještaju prekrivajući zadanu po-

vršinu paralelnim, unakrsnim, cikcak, zavijenim i spiralnim linijama. Genetski arhaičan javljao se već na dačkoj keramici u II stoljeću prije n. e., nastavio u razdoblju ranoga feudalizma, oblikujući se sve kvalitetnije i do najviših artističkih ekspresija zasnovanih na ritmičkoj podjeli prostora unutar ornamentalnog polja.

2. *Rovaš*: izveden urezom noža značajan je za ornamentiku drvenih predmeta. Umjetnički efekti tog ornamenta ostvaruju se postupkom multipliciranja i komponiranja na površini objekta. Iako danas više poznat kao ornamenat na drvorezbaranim predmetima, potječe još iz neolita i uglavnom se primjenjivao na keramici.

3. *Krug i polukrug*: jelenji rogovi, svirale i kijače kadikad su ukrašene malim krugovima i polukrugovima. Nastavljajući davnu tradiciju, ovaj ornamenat u likovnoj opremi »miraznih« škrinja izrađuje u visoko razvijeni ornamentalni oblik.

4. *Valovita linija*: karakterističan je ornamenat na crvenoj neglaziranoj keramici. Poznat još iz neolita prevladavao je u epohi ranoga feudalizma. »Sgraffito« valovita linija na staroj keramici nadomještena je smeđim, crvenim, bijelim ili crnim motivom onako kako to nalazimo na današnjoj narodnoj keramici. Vijugava linija »meandera« ovila se oko najvećeg dijela valahijskih spremnica za hranu, u prirodnom talasanju kao i prije 6000 godina. Izvezen u serijskim linijama na ramenu košulja taj ornamenat postiže najrazličitije interpretacije.

5. *Spirala*: kao elemenat davne tradicije nastavlja se i u suvremenoj rumunjskoj glaziranoj i neglaziranoj keramici. Sporadično se javlja i na tekstilu, tkanju i vezu te doseže visoku dekorativnu formu na kaputima od janjeće kože u području Oltenije.

6. *Romb*: datira negdje od XV stoljeća, pa iako jedinstven ovaj sistem otkriva niz ornamentalnih oblika zavisno o pojedinim regijama u zemlji.

7. *Astralni motivi*: solarni motivi vjetrenjača, kotača, rozeta, poznati još iz dačke epohe, pokazuju značajan razvitak u ornamentici narodne umjetnosti. Simbolizirajući sunčev krug, pojavljuju se na arhitektonskim elementima ograda, ivica, stupova, galerija, vratâ kao i na komadima pokućstva, ženidbenim škrinjama te na pomagalima i predmetima svakodnevnih upotrebe.

8. *Zvijezda*: još jedan davnj astralni motiv koji se naizmjenično javlja kod tkalaca i lončara. Nalazimo ga u širokoj primjeni na produktima pokrajina Maramureș, Oltenije, Transilvanije i još nekih dijelova Rumunjske.

9. *Biljni motivi*: javljaju se razmjerno kasno u ornamentici narodne umjetnosti; ipak, jelova grana, životno stablo, cvjetna vaza, grm i neki drugi floralni motivi javljaju se na keramici, ćilimima i na vezovima u području Oltenije, Valahije i Moldavije u dugom vremenskom trajanju.

10. *Zoomorfni ornamenat*: taj se motiv javlja relativno kasno na predmetima narodne umjetnosti. Rukom rađeni ćilimi s floralnim ornamentom ispunjeni su i animalnim motivima koji prikazuju jelena, kamilu, ribu, pticu i druge zoomorfne likove.

11. *Antropomorfni ornamenat*: stočar sa stadom, seljanka s preslicom, žena u krinolini, šeširi, stilski kišobrani, pokladne maske itd. sva ta galerija likova živi u ornamentu i ima snage da iznese i opiše događaje sociološki i historijski obojene, a da ipak ne izade iz okvira pučke, folklorne umjetnosti. Na taj način ovi su motivi duboko realistični; da bi istodobno svojom čarobnom snagom posjedovali vrijednost historijskog dokumenta.

12. *Amblematski motivi*: zvijezda, srp i čekić kao sadržaj jedne ideje primjenjuju se na predmetima svakodnevnih upotrebe. Na keramici, tkanju, drvu i koži ovi su oblici adekvatni izraz novog sadržaja narodnog života.

Ova lijepo opremljena publikacija pored analize ornamenta daje i likovne priloge tipova ornamenata, predmete na kojima se ovi javljaju, a svojim cjelokupnim tretmanom etnološkog ornamentalnog fenomena predstavlja dragocjen prilog nevelikoj kolekciji reprezentativnih publikacija na temu narodne likovne umjetnosti.

Sanja M. Lazarević